

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce:
HÁDEJ, HÁDEJ HÁDANKU
(Dětské lepoporelo posledních dvaceti let)

Knihovna JU - PF

3 1 1 5 1 7 2 4 4 3

Stanislava Příhodová

výtvarná výchova

občanská výchova

Vedoucí diplomové práce: Roman Kubička, akad. mal.

České Budějovice 2006

OBSAH:

Poděkování vedoucímu diplomové práce

Prohlášení

1. Anotace

 Úvod

2. Dětské leporelo

3. Dětské leporelo 80. let 20. století

 3.1. Shrnutí ilustrační tvorby dětských leporel v 80. letech

 3.2. Nejvýznamnější ilustrátoři dětských leporel

 3.3. Hlavní tematika dětských leporel

 3.4. Nakladatelství zaměřená na tvorbu pro děti

4. Dětské leporelo po roce 1989

 4.1. Shrnutí ilustrační tvorby dětských leporel po roce 1989

 4.2. Nejvýznamnější ilustrátoři dětských leporel

 4.3. Dětské leporelo a kýč

 4.4. Zlatá stuha

 4.5. Nakladatelství zaměřená na tvorbu pro děti

5. Doslov

6. Praktická část diplomové práce Hádej, hádej hádanku

 6.1. Verze 1

 6.2. Verze 2

Použitá literatura

Za spolupráci při tvorbě diplomové práce Hádej, hádej hádanku děkuji vedoucímu diplomové práce Romanu Kubičkovi, akad.mal.

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.“

1.Anotace

Teoretická část diplomové práce „Hádej, hádej hádanku“ se zabývá dětským leporelem posledních dvaceti let. Nejedná se však o čistě odbornou práci, ale naopak úvahově či esejisticky pojaté povídání o vývoji ilustrační tvorby dětských leporel od 80. let 20. století do roku 2005. Cílem práce je porovnat dětská leporela (kvantita, kvalita, ilustrátoři, tematika), která měla možnost prohlížet autorka práce ve svém dětství s dětskými leporely, která si prohlížely děti mladší a prohlížejí děti dnešní. Čtenář bude mít možnost dozvědět se něco o významných či originálních ilustrátorech dětských leporel. Součástí práce je též zamyšlení nad problematickým fenoménem, kterým je kýč.

Obsahem praktické části diplomové práce jsou ilustrace hádanek pro děti formou leporela, které jsou provedeny ve dvou verzích. První verze je tempera na čtvrtce a ilustrace jsou pojaty jako celý příběh. Druhá verze má podobu koláže, ale bez onoho prvku příběhu.

Annotation

The theoretical part of dissertation „Guess a riddle“ is engaged in child folding picture-books during last twenty years. It is not a clearly special work. However, it is a reflective narration, in the way of essay, about evolution of child folding picture-book's output from 80's years of 20th century to 2005. The object of the dissertation is to compare the child folding picture-books (quantity, quality, illustrators and themes) that were possible to look through by the author of dissertation in her childhood to the child folding picture-books that were looked through by younger children and that are looked through by children nowadays. It will be possible for a reader to come to know something about outstanding and original illustrators of the child folding picture-books. The part of the dissertation is a reflection of a problematic phenomenon that trash is.

The practical part of dissertation contains the illustrations of riddles for children by the form of folding picture – books. The illustrations are performed in

two versions. The first version is ^Dfainted in distempers ^{on} at the paper. The illustrations are conceived as the story. The second version is a collage, but without the element of story.

ÚVOD

Dětské leporelo je svým způsobem první „kniha“, s nadsázkou řečeno, se kterou se každý z nás jako malé dítě setkal. Je tedy nasnadě dodat, že tomuto prvnímu literárnímu a samozřejmě i výtvarnému dílu, je nutné věnovat určitou pozornost. Osobně zastávám názor, že význam dětského leporela pro život dítěte je nesmírně důležitý pro jeho další zdárný vývoj a přispívá k vytváření dobrého vztahu k literatuře a umění. Přiznejme si, že dát dítěti do rukou leporelo je mnohem přínosnější než posadit ho před televizní přijímač. Myslím si, že existuje mnoho studií na toto téma a jejich závěry ve smyslu důležitosti knihy pro rozvoj fantazie dítěte, ale toto není předmětem mé teoretické části diplomové práce.

Za cíl jsem si vytyčila zmapovat dětské leporelo posledních dvaceti let, přičemž bych číslo dvacet let rozšířila o několik let navíc. Důvod je velice jednoduchý. Ráda bych se více úvahovou než teoretickou formou zamyslela nad tím, jaká leporela jsem si prohlížela já coby tříleté dítě a naopak, co mají možnost prohlížet si dnešní děti. Každý, kdo čas o času zavítá do knihkupectví, už tuší, že rozdíl bude markantní. Kdo netuší, necht' se nechá překvapit.

Musím však upozornit, že pokud náplní této práce bude víceméně zamyšlení, půjde tedy spíše o osobní názor a věc osobního vkusu. Opomenuli bychom pochválit některého význačného ilustrátora, ať laskavě promine. Napsat čistě odbornou práci na téma dětské leporelo by pravděpodobně nebylo ani možné, protože odborná veřejnost dětskému leporelu věnuje pramálo pozornosti a žádné odborné publikace neexistují.

2. Dětské leporelo

Encyklopedické slovníky a slovníky cizích slov popisují leporelo jako obrázkovou knihu z tvrdého papíru, která se většinou rozkládá. Reálná podoba dětského leporela je tedy zřejmá, tvrdé desky zamezí, aby dítě stránky roztrhalo, je jednodušší na manipulaci a také přehlednější.

Každému je pravděpodobně jasné, že dětské leporelo je určeno především nejmenším dětem, které ještě neumí číst. Z tohoto důvodu hraje primární roli ilustrace a nikoli text (říkadlo, hádanka, pohádka aj.), čímž se zásadně liší od knih pro starší děti. Malým dětem se tedy stávají ilustrace leporela jakýmsi prostředníkem mezi nimi a poznáním světa (seznamování se zvířaty, květinami, dopravními prostředky, městem atd.). Publikace *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež* popisuje ilustrace dětského leporela velmi trefně: *„Ilustrace je dominantní složkou knihy, je hlavní nositelkou její informativní a obsahové náplně, forma ilustrací zde musí odpovídat požadavku sdělnosti, protože smyslu musí být rozuměno bez účasti slovního textu. Jde o první setkání s knihou jako předmětem, jehož úkolem je působení na racionální oblast, to jest lapidární formou znaku odpovídat na otázku, co je to...“*¹

Ze všech těchto důvodů se stává dětské leporelo pro výtvarníka poměrně náročnou prací. Dítě není pouze zmenšeninou dospělého člověka, ale malým tvorem, jehož psychika se od dospělého zásadně liší. Ilustrátor se proto musí do tvorby leporela pustit s jistou psychologickou znalostí dítěte nebo přinejmenším chápat specifika malého dítěte. Samotná podoba leporela je také závislá na věku dítěte. Jiné ilustrace sou vhodné pro batole (jednoduché a dostatečně velké tvary ohraničené obrysovou linií) a jiné pro malého předškoláka (složitější tvary a jistá možnost abstrakce). S ohledem na mnohá úskalí dětských leporel se opravdu výbornými ilustrátory těchto knih stali výtvarníci, kteří na tvorbu leporel soustředili soustavnou pozornost.

¹ Blanka Stehlíková, *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*, Albatros, Praha, 1984

3. Dětské leporelo 80. let 20. století

3.1. Shrnutí ilustrační tvorby dětských leporel v 80. letech

Dříve než se zaměřím na vlastní leporela a jejich ilustrace, krátce se zmíním o jejich formální stránce. Na rozdíl od současné doby měla drtivá většina leporel tradiční či standardní rozměry 16 cm x 24 cm (přibližně). Otevíraly se jako harmonika do dlouhého pásu nebo měla u jednoho hřbetu pevnou vazbu. Drtivá většina byla také s kvalitního tvrdého papíru, proto pravděpodobně některé „zachovalé kusy“ přenechám v budoucnu vlastním dětem.

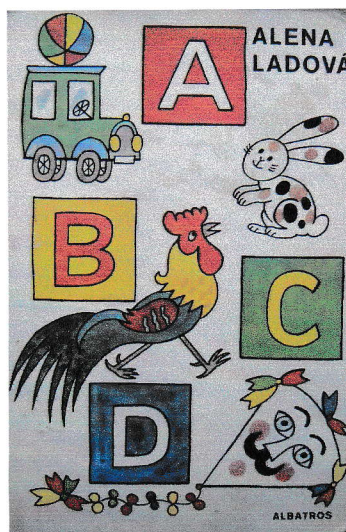
Kdo čekal, že nyní bude následovat výčet vydávaných leporel v tom kterém roce, bude zklamán. Na pultech obchodů bylo v 80. letech sice poměrně velké množství dětských leporel, ale bohužel hledat jejich seznam po dvaceti letech by se dalo přirovnat k hledání jehly v kupce sena. Každý se tedy shodne na tom, že výběr byl poměrně velký a o kvalitní leporela po všech stránkách nebyla nouze. Dokladem jsou velké hromady starých leporel na našich půdách. Myslím si, že kromě dobrého výběru leporel, byla velmi dobrá finanční stránka, neboť cena každého leporela se pohybovala v relaci 10 – 15 Kčs. Později se dozvíme, že dnešní ceny se pohybují zcela jinde.

Nyní se tedy zaměřím na leporela a jejich ilustrátory, kteří byli nejznámější nebo na ty, kteří mě nějakým způsobem zaujali. Každý z nich měl určitý vlastní a osobitý styl a každý si šel ve své tvorbě vlastní cestou.

Alena Ladová

První, o kom bych ráda pohovořila je **Alena Ladová**, dcera Josefa Lady, a o jejím leporelu **ABCD**. Již podle názvu je zřejmé, že se jedná o leporelo učící děti hravou formou abecedu. Toto leporelo vydalo nakladatelství Albatros v roce 1983, ale již tehdy šlo o 3. vydání. Alena Ladová nijak nekopírovala svého otce, ale vytvořila si vlastní styl pro ni typický. Poznávacími znaménky jsou typické obličejce, stylizace a umírněná barevnost. Její tvorbu, tedy i leporelo ABCD, lze

řadit do tradičního pojetí dětské ilustrace. Přesto se však do ilustrací leporela ABCD nebála pod písmenem R vedle racka přiřadit raketu.

(Alena Ladová: ABCD, Albatros, 1983)

Helena Zmatlíková

Další ilustrátorkou, kterou nemohu v žádném případě opomenout, je legenda dětské ilustrace **Helena Zmatlíková**. Její knihy a leporela provázejí děti již od 60. let až po dnešní dobu. Výjimkou tedy nebyla ani naše generace, která si prohlížela její leporela již v několikátém vydání. Ve svém pojetí dětské ilustrace jsou si Helena Zmatlíková a Alena Ladová v některých prvcích podobné, přesto však u obou dam jasně poznáme o kterou z nich jde. Mě jako dítěti se zvláště vrylo do paměti leporelo Haleny Zmatlíkové **Vařila myška kašičku** (Albatros, 1981) . V okamžiku, kdy se podíváme na sedm malých myšek a jejich maminku, ani na chvíli nezapochybujeme, že je autorkou Helena Zmatlíková. Nezaměnitelné jsou také vrásčité obličejy starých babiček a dědečků. V barevnosti jsou opět voleny méně výrazné barvy, které na sebe příliš neupozorňují, protože to nebylo záměrem. Výsledkem jsou harmonické ilustrace vyhovující dětskému chápání světa (i když v dnešním počítačovém světě by bylo možné pochybovat). Totéž platí o leporelu **O jabloňce** (Albatros, 1985), které je stejně půvabné jako obrovské množství ostatních prací Heleny Zmatlíkové. K tomuto zbývá dodat, že

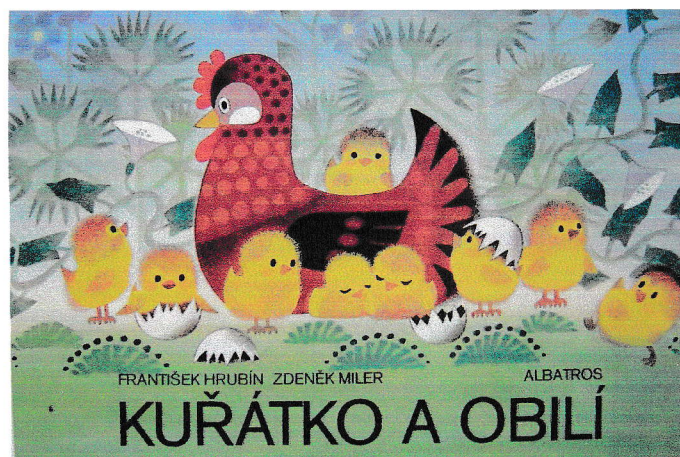
na Helenu Zmatlíkovou se v pozdějších letech snažili navázat někteří ilustrátoři, kteří však pouze navazují na originalitu někoho jiného a ignorují fakt, že ilustrační tvorba se nějakým způsobem vyvíjí a nemá smysl se stále vracet nazpět.

(Helena Zmatlíková: Vařila myšička kašičku, Albatros, 1981)

Zdeněk Miler

Stále zůstávám u těch nejvýznamnějších ilustrátorů, kterým Zdeněk Miler bezpochyby je. Pokud vyslovíme jméno Zdeněk Miler, okamžitě se nám vybaví Krteček a jeho nejrůznější příběhy (např. leporelo Jak Krtek cestoval). Krtečkem však tvorba Zdeňka Milera nekončí, ale naopak začíná. Jediné, co zůstává, je jeho nezaměnitelný styl. Jeho ilustrace jsou jemné, bez jakékoli silné černé obrysové linie a tvary jednoduše stylizované. Neboť je Krteček postavou, která vešla v širokou známost, pohovořím o jiném leporelu od Zdeňka Milera, kterým je **Kuřátko a obilí** (Albatros, 8. vydání, 1986). Ilustrace jsou celostránkové, volný pás je ponechán ve spodní části na text. V ilustracích dochází k jakési harmonické symbióze jemných (jakoby krajkových) částí a s velice konkrétními a výraznými rostlinami. Zvláště markantní je kontrast pastelového pozadí s klasy obilí a kuřátkem s výrazně červeným květem vlčího máku v popředí. Zvláště mě zaujala zajímavě stylizovaná slepičí maminka. Tytéž výtvarné prvky jsou použity v leporelu **Moje štěně** (Panorama, 1983), kde je naopak více zemitých barev a více zaplněn prostor.

(Zdeněk Miler: Kuřátko a obilí, Abatros, 1986)

Gabriel Filcík

Na výsluní uznávaných ilustrátorů 80 . let se usídlil a až dodnes zůstává Gabriel Filcík. Opět musím zopakovat, že Gabriel Filcík je také ilustrátor, jehož ilustrace si nemůžeme splést. Jeho ilustrace jsou optimistické, pro postavičky typické špičaté nosíky a časté užívání hnědých, okrových a žlutých barev. Téměř ve všech jeho leporelech je krajina tvořena zajímavými kopečky, které připomínají cukrové homole v Riu de Janeiru. Za to jsem mu vděčná, neboť jsem z Vysočiny a kopečky přímo miluji. Kopečky tedy neopomenul ani v leporelu **Šel zajíček brázdou** (Panorama, 1984). Obsahem leporela jsou ilustrace a říkadla různých zvířat, která jsou však v některých případech poměrně vtipně pojata (např. slepice a kohout sedící na červeném autě). Aby si na své přišli i muži, připomenu leporelo **Co umějí stroje!** (Panorama, 1985), ve kterém jsou zobrazeny na celostránkových ilustracích nejrůznější stroje. Aby leporelo nebylo přetechnizované, doplnil Gabriel Filcík některé ilustrace zvířaty (myška utíkající před popelářským strojem).

Kůň
 Pásla má milá koničky,
 pásla má milá koně
 jen vždycky po záhoničku,
 jen vždycky po záhoně.

(Gabriel Filčík: Šel zajíček brázdou, Panorama, 1984)

Karel Franta

Karel Franta je ilustrátor, kterého si cením pro jeho osobité a nostalgické ilustrace. I když jde o ilustrace pro děti, které jsou do jisté míry stylizované a přizpůsobené dětskému nazírání, přesto postrádají onu dětskou hravost a optimismus. Čiší z nich naopak jakási nostalgie starých časů svým výrazem i barevnou jemností, která mě upoutává. Dokladem je poměrně zvláštní výtvarná technika s absencí černých obrysových linií. Jako příklad uvedu leporelo s názvem **Desatero pohádek** vydaným v roce 1985 v nakladatelství Panorama.

(Karel Franta: Desatero pohádek, Panorama, 1985)

Olga Hejná

Podobným způsobem jako Karel Franta mne zaujala Olga Hejná, autorka výtvarně zcela osobitých a smutných ilustrací. Onen smutek ještě podtrhují tlumené barvy a jemné provedení. Za zmínku stojí leporelo **Ztratila se princezna** (Albatros, 1986), kde se postavami nestávají lidé, ale jsou jimi loutky (marionety), které jsou však jako jediné součástí prostoru. podobnou barevností a tvarovostí, ale se stejným výrazem smutku, se vyznačuje leporelo **Háčkovaný pes** (Albatros, 1981).

Jiří Kalousek

Jako jakýsi protiklad Karla Franty bych uvedla Jiřího Kalouska, který tvořil velice netradiční ilustrace, které lze začlenit do nové řady české ilustrace. Myslím si, že se snažil čerpat inspiraci z moderní doby a vymykat se z rámce tehdejší ilustrace. V leporelu **Potkal klauna, potkal klaun** (Panorama, 1984) zajímavým způsobem pojímá prostor, těla klaunů jsou mnohem větší v porovnání s hlavou a barevné řešení těžší z nesourodosti a kontrastů různých barev kladených vedle sebe. Celkové řešení je hodně vtipně pojato. Rukopis Jiřího Kalouska je nezaměnitelný také v leporelu **Nastupovat, jedeme!** (Albatros, 1975), kde nás ihned upoutají vysloveně kulaté, mimochodem perspektivně přemrštěné, hlavy lidí s očky jakoby ne stopkách a rozšklebenými ústy.

(Jiří Kalousek: **Nastupovat, jedeme!**, Albatros, 1975)

Pavel Sivko

Další ilustrátor jdoucí si vlastní cestou je Pavel Sivko. Pravděpodobně se nestal takovým pojmem jako předcházející ilustrátoři, ale při porovnání práce například Heleny Zmatlíkové a Pavla Sivky, zaznamenávám obrovské rozdíly. V leporelu **Proč a proč a proč** (Panorama, 1984) máme možnost shlédnout něco velmi nového. Na zábavné říkanky Jiřího Žáčka vytvořil Pavel Sivko neméně zábavné ilustrace, které se nebojí experimentovat a klást vedle sebe zdánlivě odlišné věci a barvy.

Ve výčtu ilustrátorů tvořících a vydávajících svá leporela v 80. letech 20. století bych mohla pokračovat ještě na mnoha stranách, ale čtenáře bych mohla nudit a zbytečně by jsme se ztráceli v množství jmen. Dalších ilustrátorů byla ještě celá řada, někteří zůstali věrni tradičnímu proudu (Sylvie Vodáková, Luděk Maňásek, Zbyněk Malinský) a někteří se naopak snažili od tohoto proudu vzdálit (Luboš Grunt).

3.2. Nejvýznamnější ilustrátoři dětských leporel

V této kapitole podniknu malý výlet do životů jednotlivých ilustrátorů (především do těch, o kterých jsem se zmiňovala). Musím však říci, že někteří ilustrátoři tvořili již mnohem dříve než v 80. letech a někteří naopak pokračují směle až dodnes. Protože bude řeč o nejvýznamnějších ilustrátorech, nesmím zapomenout například na Josefa Ladu, Alenu Ladovou či Zdeňka Milera, jejichž tvorba ovlivňovala naše rodiče, mě i generace následující.

Josef Lada

Josef Lada se narodil v roce 1887 v Horusicích a zemřel v roce 1957 v Praze. Byl všestranným umělcem, neboť se stal malířem, ilustrátorem, spisovatelem, grafikem a divadelním výtvarníkem. Nejprve se vyučil knihařem. Navštěvoval kurzy kreslení a v roce 1906 byl přijat na Uměleckoprůmyslovou školu, kterou bohužel z finančních důvodů nemohl navštěvovat. Svými kresbami

přispíval do časopisů Máj, Besídka malých, Humoristické listy a jiných. Vřelý vztah našel zejména k dětské knize, což dokládá jeho první autorská kniha z roku 1911, kterou se stala Moje abeceda. V dalších letech se účastnil mnoha mezinárodních výstav (Paříž, Mnichov, Vídeň aj.). Jeho knihy získaly ocenění Nejkrásnější kniha a v roce 1947 byl Josef Lada jmenován národním umělcem.

Ilustrační tvorba Josefa Lady patří zejména nejmenším dětem. Nejznámější se stala čtyřdílná „kronika“ o příhodách kocoura Mikeše, kterou vytvořil ve 30. letech. Celou svou tvorbou se stal Josef Lada ryze českým lidovým umělcem.

Alena Ladová

Alena Ladová se narodila v roce 1925 v Praze. Kromě ilustrátorky se stala malířkou a filmovou a televizní animátorkou. Vystudovala Státní grafickou školu v Praze a dále pracovala v ateliérech kresleného filmu v tehdejší Gottwaldově. V letech 1945 – 1948 studovala na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. V dalším uměleckém vzdělávání ji pomáhal otec Josef Lada. Během svého života navrhovala scény a kostýmy pro různá divadla, ilustrovala množství knih a leporel a účastnila se výstav dětských knih. Její tvorba pro nejmenší zahrnuje leporela, obrázkové knihy s verši a příběhovými texty, ilustrace pohádek a poezii.

Sama Alena Ladová říká o ilustrační tvorbě: „*Ilustrace pro děti zůstávají pro mne tím nejdůležitějším – je to má nejradostnější práce, v níž se vracím zpět do dětských let, kdy jsem se začala seznamovat s tátovými obrázky....*“² Tato ilustrátorka, které byli ilustrace osudem však v roce 1992 zemřela.

Zdeněk Miler

Zdeněk Miler se narodil 21. února 1921 v Kladně. Vystudoval Grafickou školu a Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze. Od roku 1942 začal Zdeněk Miler pracovat jako animátor ve zlínských filmových ateliérech. V roce

² František Holešovský: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989, str.201

1945 přešel do studia Bratři v triku, které vedl Jiří Trnka. Dále pokračoval jako animátor, scénárista, výtvarník a režisér. Rovněž začal psát povídky. Podílel se na různých výstavách a od 50. let vystavoval samostatně. V roce 1948 obdržel za svou tvorbu Národní cenu a jeho kreslené filmy byly oceněny na filmových festivalech v Benátkách (za kreslený film Jak Krtek ke kalhotám přišel), Montevideu, Cannes, Locarnu a dalších.

Zdeněk Miler si získal věhlas zejména díky animované postavičce Krtko, jehož prvním příběhem bylo Jak Krtek ke kalhotám přišel. Následovaly příběhy Krtek a autíčko, Krtek a raketa a další. Postavy jeho kreslených filmů jako Krtek a štěňátko vycházely (a stále vycházejí) jako leporela a omalovánky. Svými ilustracemi doplňoval texty Vladislava Vančury, Eduarda Petišky či Václava Čtvrťka.

Helena Zmatlíková

Helena Zmatlíková se narodila v roce 1923 v Praze, kde také v roce 2005 zemřela. Její význam tkví především v ilustraci pro děti, ale činná byla mimo jiné v užité grafice, filmové tvorbě a novinové kresbě. Studovala nejprve na Ukrajinské akademii v Praze, dále na Rotterově škole v Praze a v Officině Pragensis. Po studiích nejprve pracovala v ateliéru Melantrich, pak se osamostatnila, ale nakonec přešla pod nakladatelství Albatros.

Patrně všichni znají její ilustrace Honzíkovy cesty od Bohumila Říhy. Kromě knih ilustrovala mnoho leporel pro nejmenší a pracovala na animovaných filmech (např. příběh o kocouru Modroočkovi).

Helena Zmatlíková ilustrovala přibližně 250 knih a za své dílo získala řadu ocenění za nejkrásnější knihu. Podílela se i na Světové výstavě v Bruselu v roce 1958.

Jiří Kalousek

Jiří Kalousek se narodil v roce 1925 v Novém Bydžově a zemřel v roce 1986 v Praze. Byl malířem, karikaturistou, ilustrátorem a tvůrcem animovaných

filmů a plakátů. Po studiu Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze pracoval jako samostatný umělec. Podobně jako ostatní umělci, účastnil se Jiří Kalousek nejrůznějších výstav. V roce 1977 mu byla udělena Cena nakladatelství Albatros za ilustrace ke knize Bohumila Říhy Dětská encyklopedie, v letech 1981 a 1983 uznání v soutěži Nejkrásnější knihy.

Úspěšná se stala jeho ilustrátorská účast v časopise Mateřídouška. „*Kalousek ilustroval také knížky pro předškolní věk a patří k jeho zásluhám, že osvěžil vzdělávací záměr naivní úsměvností, v níž je dost prostoru i pro vyjádření rozdílných citových stavů a nálad*“.³

Miroslav Jágr

Miroslav Jágr, ilustrátor, tvůrce plakátů a kreslených filmů a scénický výtvarník, se narodil v roce 1927 v Semilech. Vystudoval Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, kde byl také od 70. let vedoucím specializovaného ateliéru filmové a televizní grafiky. Současně se věnoval ilustraci a výtvarně spolupracoval s dětskými časopisy (Mateřídouška, Sluníčko, Ohníček).V letech 1978, 1979, 1980, 1981 a 1983 byly jeho ilustrace vyznamenány v soutěži Nejkrásnější kniha.

Miroslav Jágr si vytvořil vlastní osobité pojetí postav a scén, ve kterém nezapře tvořivost a dynamiku. Svou celoživotní práci prokládal omalovánkami, leporely a pohádkovými sešity. „*V několika leporelech (Nechvátalova Říkadla, Hrubínova knížka Vítek hádá dobře) se jasně zračí prožitková logika a názornost Jágrova výtvarného myšlení, například v tom, jak metaforicky odpovídá na paralely Hrubínových hádanek. ...Z Jágrova aktivizujícího vztahu k dětem vyplývá i nepochybná náročnost jeho ilustrace.*“⁴

³ František Holešovský: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989, str. 149

⁴ František Holešovský: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989, str. 131

Eva Šedivá

Eva Šedivá se narodila v roce 1934 v Praze, je především ilustrátorkou dětských knih, grafičkou a autorkou animovaných filmů. Vystudovala Uměleckoprůmyslovou školu v Praze obor loutkářského a scénického výtvarnictví. Společně se svým manželem vytvářela animované filmy (film Popletená planeta obdržel v roce 1965 první cenu na festivalech v Cannes a Turínu) a od počátku 70. let obrátila pozornost k ilustracím dětských knih. V roce 1985 získala Cenu nakladatelství Albatros za ilustrace ke knize Výpravy s paní Klomínkovou.

Ilustrační tvorba Evy Šedivé je velice poetická. Svou akvarelovou technikou zaplňuje prostor množstvím barevných postav, květin či stromů.

Olga Franzová

Ilustrátorka dětských knih a časopisů a grafička Olga Franzová se narodila v roce 1944 v Praze. Vystudovala Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze a po absolutoriu započala její spolupráce s nakladatelstvím Albatros a Panorama a časopisy Mateřídouška a Sluníčko. Ilustrační cyklus k veršům Michala Černíka Kdy má pampeliška svátek představil Olgu Franzovou jako výbornou ilustrátorku výrazné barevnosti a osobitého pojetí plošnosti.

V pozdějších letech Olga Franzová ilustrovala zejména povídkové texty, leporelové cykly a omalovánky. V současné době je členkou klubu ilustrátorů dětské knihy.

Gabriel Filcík

Gabriel Filcík se narodil v roce 1946 v Praze, je grafikem, ilustrátorem dětských knih a časopisů a také činný v oboru hraček, čemuž odpovídá jeho středoškolské vzdělání (Střední uměleckoprůmyslová škola, obor hraček). Po střední umělecké škole následovala Vysoká škola uměleckoprůmyslová. Uměleckou činnost dělí během života mezi ilustrace, grafickou úpravu knih a tvorbu hraček.

Hlavním centrem jeho ilustrátorského zájmu jsou knihy pro nejmenší, což ho přivedlo k výtvarnému doprovodu slabikáře pro 1. ročník zvláštních škol. S jeho humoristickým pojetím ilustrace se měly možnost děti setkávat v časopisech Mateřídouška a Sluníčko.

František Holešovský o tomto umělci konstatuje: „*V ilustrační tvorbě Gabriela Filcíka se odráží jeho přesvědčení, že ilustrace dětské knihy má dětem pomáhat správně vidět a chápat svět a život a že je má učit vnímat podněty a prostředí*“⁵.

Luboš Grunt

Luboš Grunt, malíř, grafik a ilustrátor, se narodil v roce 1947 v Praze. Vysokou školu uměleckoprůmyslovou začal navštěvovat až od roku 1970. Účastnil se mnoha výstav a v roce 1984 mu byl udělen diplom za úspěšnou spolupráci s časopisem Mateřídouška. Pramenem jeho tvůrčí práce je Einsteinův citát o prožitku tajemství: „*Kdo se neumí divit, kdo neumí žasnout, ten je tak říkajíc mrtev a jeho oko je vyhaslé.*“⁶ Tuto tezi aplikoval Luboš Grunt také v řadě nezvyklých leporel a omalovánek. Do ilustrací mimo jiné včleňuje komiksové prvky.

Pavel Sivko

O rok později než Luboš Grunt se narodil malíř, grafik a ilustrátor Pavel Sivko. Po střední výtvarné škole pokračoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové. Je dalším z držitelů ocenění Nejkrásnějších knih (1977, 1985). Jeho tvorba zahrnuje ilustrační činnost pro děti i mládež. Pro nejmenší děti vytvářel například plastické vystřihovánky. Pro jeho ilustrace (pro všechny věkové kategorie) je typická jemná barevnost, tajemství a poetika.

⁵ František Holešovský: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989, str. 86

⁶ František Holešovský: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989, str. 102

Jiří Fixl

Jiří Fixl se narodil v roce 1950 v Praze. Podobně jako ostatní byl malířem, ilustrátorem a grafikem. Vystudoval střední a Vysokou uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Většina jeho ilustrací byla určena dětem, dále vytvořil didakticko – dekorativní panely v mateřské škole v Prachaticích a výtvarnou výzdobu heren v mateřské škole v Bechyni. V roce 1982 obdržel čestné uznání za ilustrace knihy Hanse Petersona Malin na pustém ostrově v soutěži nejkrásnějších knih.

Tvorba pro nejmenší zahrnuje leporela, omalovánky a plastické vystřihovánky. Pro jeho ilustrace je typická konkrétnost, dekorativní stylizace a jasná barevnost.

Jiřím Fixlem zakončím řadu nejvýznamnějších, neznámějších či nejzajímavějších ilustrátorů dětských leporel.

3.3. Hlavní tematika dětských leporel

Tematika dětských leporel v průběhu 80. let byla podle mého názoru velmi různorodá. Tradičním tématem, které provází a bude provázet dětská leporela, jsou zvířata. Zvířátka byla vždy něčím, co děti přitahovalo a seznamování s nimi se stalo součástí prvních dětských leporel. Způsobů, jakými byly děti se zvířaty seznamovány, bylo mnoho. Pro nejmenší děti jsme se mohli setkat zejména s hádankami zvířat a poměrně jednoduchými či stylizovanými ilustracemi. Dalším o něco složitějším druhem byla říkadla s ilustracemi zvířat. Příkladem může být leporelo *My se máme* – už je známe vydané nakladatelstvím Panorama v roce 1981, kde ilustrátorka Sylvie Vodáková poměrně vtipně doplnila říkadla Jiřího Havla. Posledním případem, kde jsou v hlavní roli zvířata, je vyprávění různých zvířecích příběhů a příhod (např. již zmíněná leporela od Zdeňka Milera *Kuřátko a obilí* nebo *Gabriela Filcíka Šel zajíček brázdou*).

Dalším tematickým celkem dětských leporel bylo vyprávění o dětských hrdinech nebo v menší míře o dospělých a jejich činnostech. Tato leporela jsou určena starším dětem a většinou už poměrně zaplněný prostor je doplněn delším

textem. Leporelo O neposedném klubičku ilustrované Věrou Faltovou⁷ vypráví o Alence honící klubičko a leporelo Máma a já od Aleny Ladové⁸ seznamuje dítě s tím, co se stane, když si maminka přiveze domů mladšího sourozence.

Aby si na své přišli také chlapci, bylo k dostání velké množství leporel o dopravních prostředcích. Na toto téma jsou vydařena leporela od ilustrátorů Jiřího Kalouska Nastupovat, jedeme!⁹, Gabriela Filčíka Co umí stroje!¹⁰ a Františka Škody Cestou necestou¹¹.

Některá leporela byla zaměřena na vyprávění krátkých pohádek a nezapomínalo se ani na leporela s větším podílem vzdělávacích prvků. K tomuto bych připomněla leporelo pro budoucí školáky ABCD od Aleny Ladové¹² a zvláště zajímavé leporelo Proč a proč a proč ilustrované Pavlem Sivkou¹³, které vtipně odpovídá na zvědavé dětské otázky (např. proč stůl neběhá, když má čtyři nohy).

K dostání bylo samozřejmě mnoho leporel mimo tento rámeček. V tomto duchu přetrvává tematika leporel víceméně dodnes.

3.4. Nakladatelství zaměřená na tvorbu pro děti

Celá 80. léta a mnoho let předcházejících mělo jakýsi monopol či primát ve vydávání dětské literatury nakladatelství Albatros. Pod jeho logem vycházela také většina leporel a dalo by se říci, že byl jakousi zárukou kvality. S nakladatelstvím Albatros spolupracovalo mnoho ceněných ilustrátorů a za svá nejlepší leporela a knihy obdrželi také některé ceny nakladatelství Albatros.

Druhé místo po Albatrosu zaujalo nakladatelství Panorama, které si však nezískalo zdaleka takový věhlas jako Albatros. Nejmenší množství leporel potom

⁷ Věra Faltová, O neposedném klubičku, Albatros, 1985

⁸ Alena Ladová, Máma a já, Albatros, 1985

⁹ Jiří Kalousek, Nastupovat, jedeme!, Albatros, 1975

¹⁰ Gabriel Filčík, Co umí stroje!, Panorama, 1985

¹¹ František Škoda, Cestou necestou, Panorama, 1984

¹² Alena Ladová, ABCD, Albatros, 1983

¹³ Pavel Sivko, Proč a proč a proč, Panorama, 1984

vycházelo u nakladatelství Orbis. Faktem tedy zůstává, že pod jiným názvem nakladatelství by jsme v 80. letech hledali marně.

4. Dětské leporelo po roce 1989

Rok 1989 byl významným mezníkem nejen pro celý náš stát, ale také pro dětskou ilustraci. Tímto rokem byl narušen kontinuální vývoj ilustrační tvorby i veškeré produkce dětských leporel. Znamenal konec primátu českých (popřípadě slovenských) ilustrátorů a počátek nadvlády zahraniční produkce. Jedním z důvodů byl počátek existenčních problémů českých nakladatelství pro děti (především Albatrosu), ze kterých se těžce vzpamatovávala. Co se týče zahraniční produkce, podotýkám, že tato leporela lze v drtivé většině řadit k pokleslé kvalitě a počátku nevkusů a kýče. Typickým příkladem je nekonečný zástup leporel z produkce Walta Disneyho a dalších.

Formální stránka dětského leporela

Dříve než přikročím ke shrnutí ilustrační tvorby po roce 1989, zmíním se o formální podobě leporel, která rovněž zaznamenala revoluční změny. S rokem 1989 přišlo absolutní zavrnutí tradičního zažitého rozměru 16 x 24 cm. Tento rozměr je ponechán pouze novým vydáním leporel předešlých autorů (Helena Zmatlíková, Josef Čapek, Zdeněk Miler). Tradiční rozměry nejsou dnes aktuální jak pro zahraniční leporela, tak ani pro české výtvarníky. Naopak můžeme nalézt leporela od rozměru 10 x 10 cm až po leporela ve formátu velkého sešitu.

Kromě velikosti začaly být do leporel včleňovány prostorové a plastické prvky, které se dají vyklápět, nebo naopak jsou do desek prostřihávána okénka, která otevírají pohled na protější stranu. Také samotný tvar leporelka často nezůstává rovný, ale je upravován do určitého tvaru. Vzhledla jsem mnoho různých zajímavých nápadů, ale většina těchto netradičních prvků byla součástí importovaných leporel, která se takto pouze snaží odpoutat pozornost od nekvalitního ba nevkusného výtvarného provedení. Dítě se tedy zaměstnává

otevíráním a zavíráním okénka, ale to prvořadé, tedy obraz, zůstává v pozadí. Někteří naši ilustrátoři podobné prvky také včleňují a většinou se jim to daří více.

Závratné rozdíly zaznamenala cena dětského leporela. Cena malého leporela 10 x 10 cm se pohybuje kolem 50 Kč a až 170 Kč za leporelo velké. Pro rodiče je koupě leporel poměrně větší investice, než za mých dětských let. Smutnou skutečností je, že importovaná leporela jsou většinou mnohem levnější a k dostání i v supermarketu, proto lidé raději volí levnější, ale horší variantu, bez ohledu na skutečnost, že jejich dítě si pod pojmem umění představí právě tato leporela. Rodičům se dokonce líbí právě tato kýčovitá leporela, proto je kupují.

4.1. Shrnutí ilustrační tvorby pro děti po roce 1989

První polovina 90. let a část druhé poloviny 90. let znamenala pro dětské leporelo období jakéhosi tápání. V průběhu těchto let vycházelo oproti předchozí době poměrně málo leporel, což souvisí s již zmíněnými existenčními problémy nakladatelství pro děti a postupným vznikem nakladatelství nových. V roce 1991 jsem bohužel zaznamenala první leporelo z dílny Walta Disneyho Baby Daisy a panenka, kterým pokračuje nekonečná řada těchto výtvorů. Musím však říci, že postupně docházelo k přesycení disneyovkami a na trhu se objevují stále méně. Od začátku 90. let začaly být dále vydávány neméně kýčovitá leporela ve stylu 10 zvířátek na dvoře, co najdeme na zahradě a podobně, která se vyznačovala sice realistickým, ale nekvalitním rukopisem bez jakéhokoli osobitého přínosu ilustrátora a přehnanou barevností. Protože tyto leporela pocházejí ze zahraničí, většinou nekoresponduje druh domácích zvířat ani okolní architektura. Tento druh leporel je bohužel v hojném počtu k dostání i dnes.

Co se týče českých ilustrátorů, pokračuje opětovné vydávání osvědčených ilustrátorů jako je Helena Zmatlíková či Zdeněk Miler. Stále více se k nim však vracíme až dnes. Na obhajobu domácích ilustrátorů musím dodat, že nevymřeli a mnozí z nich dokáží importu směle konkurovat. Ve své tvorbě pokračuje například Eva Šedivá, Olga Franzová, Karel Franta či Gabriel Filčík. Nastupuje však i nová mladší generace, která posouvá dětské leporelo kupředu. Je ale trochu

škoda, že tato nastupující generace se do dětských leporel příliš nehrne, ale raději soustředí se na běžné knihy pro děti, které zaručují větší úspěch.

Nyní pohovořím o ilustrátorech, kteří přesto na dětské leporelo nezanevřeli.

Eva Šedivá

Eva Šedivá je jednou z ilustrátorů, kteří si vytvořily harmonický styl blízký dětskému vnímání světa. Podobně tak tomu je u leporela **Zvířátka se baví** (Albatros, 1992), ve kterém akvarelovým malířským stylem vytvořila Eva Šedivá velmi humorné a barevně vyvážené postavičky zvířat. Leporelo je pojato jako celý příběh, zvířata dělají různé lidské činnosti a často jsou zachyceny ve vtipných situacích (gorila plete, slon zalévá). Celkově je zde mnoho okamžiků, které by stáli za pozastavení (transformace tvaru, okolní objekty).

Petr Almer

Zásadně odlišné pojetí ilustrace má Petr Almer, který v leporelu **Šípková Růženka** vytvořil poněkud karikující a úsměvné ilustrace především postavami a jejich výrazem. Vtipného efektu dosáhl vytvořením dojmu chaosu a zajímavou perspektivou.

Jiřina Lockerová

Tato ilustrátorka je zástupkyní realistického proudu dětské ilustrace, ale na dobré úrovni. Leporelo **U vody** (Fragment, 1993) je skvěle technicky zvládnuté a předkládá dítěti skutečný obraz zvířete v jeho životním prostoru.

Luděk Schneider

Luděk Schneider je autorem osobitých leporel inspirovaných kresleným vtipem, který vyvolávají oválná očka a nosíky nahoru jednotlivých postav. Humornosti dosahuje především situací a formou, nikoli přehnanou barevností.

Zde jsem uvedla leporela (a jejich autory), která vyšla do roku 2000 a nějakým způsobem mě zaujala. Po roce 2000 došlo k poměrně velkému nárůstu produkce dětských leporel, zaměřím se na ně tedy v samostatném oddílu.

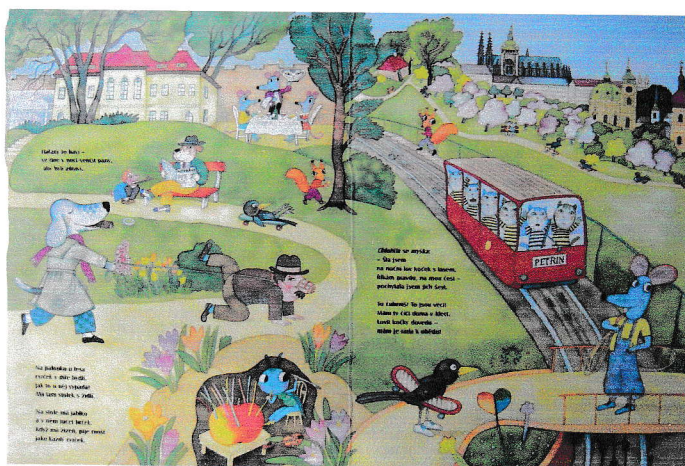
Vycházel větší podíl leporel jak českých ilustrátorů, tak těch méně kvalitních ze zahraničí.

Dětská leporela po roce 2000

Marie Tichá

Zvláště se do mého podvědomí zapsal osobitý a nezaměnitelný rukopis Marie Tiché. V roce 2002 bylo pod záštitou nakladatelství Fragment vydáno její leporelo **Když jsem husy pásala**. Prostor je zde cele zaplněn, postavy mají svou typiku a barevné vyjádření je velice optimistické. Zvláště poutavá je barevnost, autorka se nedrží realistické barevnosti, ale například obloha je převážně žlutá a objevují se i odstíny červené a fialkové. Nedá se však říci, že by leporelo bylo přehnaně barevné, ale naopak všechny barvy jsou harmonicky sladěny. Zvláštní je také perspektiva, protože některé domy jakoby tančily.

Přesně týchž zásad, které jsem popsala výše, se Marie Tichá držela v leporelu **Kolik je v Praze koček** (Fragment, Havlíčkův Brod 2003), jen s tím rozdílem, že toto leporelo je mnohem větší, jeho rozměry jsou přibližně ve formátu A4. Rozehrává se zde členitý kočičí příběh a všude lze nalézt z výtvarného hlediska zajímavé okamžiky. Autorem textu je Jiří Žáček, celé leporelo je tedy tvořeno ve vtipném duchu. V každém případě je na co se dívat a myslím si, že zvláště starší děti mohou nad tímto leporelem strávit hodně času.

(Marie Tichá: Kolik je v Praze koček, Fragment, 2003)

Lucie Dvořáková

Lucie Dvořáková je další ilustrátorka specializující se na tvorbu pro děti. Podobně jako Marie Tichá se umí vžít do dětského vnímání světa, ale jejich autorský rukopis je odlišný. Veselou a svěží barevností jsou si podobné, ale Lucie Dvořáková užívá jednoduchou a abstraktnější tvarovost, která je vhodnější pro nejmenší děti. Taktéž je tomu v leporelu **Šnečku, šnečku, vystrč růžky...**

(Fragment, Havlíčkův Brod 2002) s tučně psanými říkadly a jednoduše pojednaným prostorem.

(Lucie Dvořáková: Šnečku, šnečku, vystrč růžky..., Fragment, 2002)

Edita Plicková

Z tvorby méně známé Edity Plickové připomenu leporelo **Deset trpaslíků, barvy a čísla** (Axióma, 2004) jako zdařený příklad českých leporel na vzdělávací téma. Existuje mnoho leporel ze zahraničí učící děti různé věci, ale kvalita je nevalná. Edita Plicková nejenže učí děti hravě čísla, počítat a poznávat barvy, ale k tomu dodává vlastní výtvarný přínos.

Jiří Šalamoun

Jiří Šalamoun je znám především jako autor psa Fíka, na kterého jsem se ve večerníčkové podobě dívala já i děti přede mnou, ale nakladatelství Albatros si na něho vzpomnělo v roce 2003 a vydalo ho ve formě leporela **Jak Fík vyrostl**. Tyto ilustrace upoutají svou karikující a zábavnou formou. Přestože je barevnost v omezené škále šedých, hnědých a několika málo dalších barev, výsledek není zdaleka smutný. Toto leporelo vybočuje z řady a to je právě dobře, neboť dítěti poskytne jiný způsob výtvarného vyjádření.

Zdeněk Burian

Zdeňkem Burianem se přesouvám do realistického proudu dětské ilustrace vysoké kvality. To dokazuje leporelo **Pravěká ZOO** (Albatros, Praha 2003), jehož ilustrace jsou v největší možné míře realistické. Jednotlivá prehistorická zvířata si skutečně dovedu představit takto ve skutečnosti. Věrohodnost zobrazení je podtržena neméně dobře provedenou přírodou a celkovou atmosférou. Pravěká ZOO je ale vhodná zejména pro větší děti, protože povídání k jednotlivým zvířatům je psáno poměrně malým písmem. V porovnání s některými realistickými, ale kýčovitými leporely, je Pravěká ZOO zcela někde jinde.

(Zdeněk Burian: Pravěká ZOO, Albatros, 2003)

První kroky, Zvířata¹⁴

Toto je leporelo původem z Belgie a první, co upoutá je, že není uveden autor. Autora by jsme však marně hledali u mnoha leporel ze zahraničí a někdy je dokonce problém zjistit zemi původu. Leporelo Zvířata je jedním ze zdařilejších vzdělávacích importovaných leporel. Důvodem je pravděpodobně fakt, že se jedná o fotografie zvířat, na kterých není co zkazit. Vcelku vydařené je celkové uspořádání. Podobným způsobem jsou řešena leporela učící děti různé předměty či první anglická slovíčka. Kamenem úrazu u všech dalších leporel (bez fotografického doprovodu) v této oblasti byly ilustrace, o kterých lze říci, že se jsou hodně nepovedené.

V popisu dalších leporel bych mohla opět pokračovat dále a dále, ale většina by se pohybovala na dvou pólech – dobrý a špatný. Dobrymi, ba dokonce výbornými, shledávám velkou část našich ilustrátorů, kteří jsou však v obrovské menšině vůči zahraničním leporelům, která se vyznačují neosobní a kýčovitou podobou. Některá nejnevdařenější leporela připomenu v kapitole Dětské leporelo a kýč.

4.2. Nejvýznamnější ilustrátoři dětských leporel

Musím poznamenat, že vysloveně nová mladá generace ilustrátorů s hlavním zájmem na dětské leporelo zatím nevyrostla. Někteří mladí ilustrátoři se zcela svébytným a moderním pohledem na dětskou ilustraci obrací zájem na ilustraci pro děti větší. Ve své tvorbě, jak jsem již jednou uváděla, tedy pokračuje mnoho starších ilustrátorů. Přesto lze několik nových ilustrátorů nelézt.

Marie Tichá

Marie Tichá se narodila v roce 1935 v Zálesí u Neveklova, je tedy již starším ročníkem, ale hovořím o ní, neboť její tvorba vešla ve větší známost až

¹⁴ Librex, Ostrava 2004

počátkem 90. let. Vystudovala Vyšší školu uměleckoprůmyslovou v Praze, obor ilustrace a knižní grafika. Jejím hlavním zájmem jsou ilustrace pro děti, které vydává u nakladatelství Albatros, Knižní klub, Fragment a několika dalších. V současné době je členkou Klubu ilustrátorů dětské knihy.

Marie Tichá ilustrovala především pohádkové knihy pro děti (např. Pohádky z beránčího kožíšku¹⁵, Tatínkovy pohádky¹⁶, Jak chtěl být Honza peciválem¹⁷ a mnoho dalších) a lepoprela. K jiným žánrům patří například Dětský obrázkový čtyřjazyční slovník¹⁸.

Marie Tichá obdržela četná ocenění, ke kterým patří Nejkrásnější kniha z roku 1987, Výroční cena nakladatelství Albatros za knihu Špalíček pohádek z roku 2002 nebo Čestné uznání nakladatelství Albatros rok následující.

Lenka Vybíralová

Lenka Vybíralová se narodila v roce 1954 a jejím rodištěm je Jičín. Výtvarné vzdělání získala na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Stejně jako Marie Tichá je členkou Klubu ilustrátorů dětské knihy. Věnuje se zejména ilustracím dětských knih, ilustrací učebnic a časopisů. Dlouhodobě spolupracuje s časopisy Mateřídouška, Sluníčko a nakladatelstvím Albatros. Pracovala ale také na animovaném večerníčku pro Slovenskou televizi a v posledních letech na vědeckých ilustracích.

Realizovanými ilustracemi knih Lenka Vybíralové jsou například Běhali dva zajíci¹⁹, Česká říkadla, hádanky a písničky²⁰, O kohoutovi a slepičce²¹ a učebnice Český jazyk pro 2. ročník ZŠ²². Lenka Vybíralová se mimo jiné účastní různých výstav a v roce 2001 obdržela Čestné uznání nakladatelství Albatros.

¹⁵ Albatros, Praha 1985

¹⁶ Albatros, Praha 1997

¹⁷ Alpress, Praha 2000

¹⁸ Jan Krigl, Praha 1993

¹⁹ Albatros, Praha 1993

²⁰ Egmont ČR, Praha 1999

²¹ Egmont, Praha 2001

²² Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1997

Lucie Dvořáková

Lucie Dvořáková se narodila v roce 1959 v Praze, kde také vystudovala Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, obor filmová a televizní grafika. Rovněž jako předchozí ilustrátorky je Lucie Dvořáková členkou Klubu ilustrátorů dětské knihy. Věnuje se ilustrování knih a časopisů pro děti a výtvarnému zpracování dětských televizních pořadů. Spolupracuje s nakladatelstvím Albatros, Brio, *Fragment a dalšími*.

Jejími ilustracemi se pyšní knihy Kdo nevěří, ať tam běží²³, Nejkrásnější pohádky v obrazech²⁴, Pohádky na dobrý večer²⁵ a mnoho jiných. Nakladatelství Albatros jí v roce 1999 udělilo výroční cenu za ilustrace ke knize Staré české báje.

Eva Frantová

Čtvrtou, a také poslední ilustrátorkou, o které se zmíním, je Eva Frantová narozená v roce 1960 v Praze. Nejprve navštěvovala Střední odbornou školu výtvarnou v Praze a poté Vysokou školu uměleckoprůmyslovou. Věnuje se volné tvorbě a ilustraci pro děti, mládež i dospělé. Pracuje pro řadu časopisů, je tvůrkyní plakátů, přebalů na kazety a CD, pohlednic, leporel, omalovánek a kalendářů.

Z knih pro děti ilustrovala Eva Frantová mnoho českých a zahraničních pohádek a bají, ze kterých uvedu Andersenovu Malou mořskou vílu²⁶, Francouzské pohádky a bajky²⁷, Pohádky bratří Grimmů²⁸ a Velkou knihu českých pohádek²⁹. Její tvorbu bylo možné shlédnout na několika výstavách a účastnila se také výstav v Bologni, Švýcarsku a Japonsku.

²³ Albatros, Praha 1999

²⁴ Albatros, Praha 1999

²⁵ Šulc a spol., Praha 2000

²⁶ Aventinum, Praha 1999

²⁷ Brio, Praha 2001

²⁸ Aventinum, Praha 2003

²⁹ Readers Diges Výběr, Praha 2003

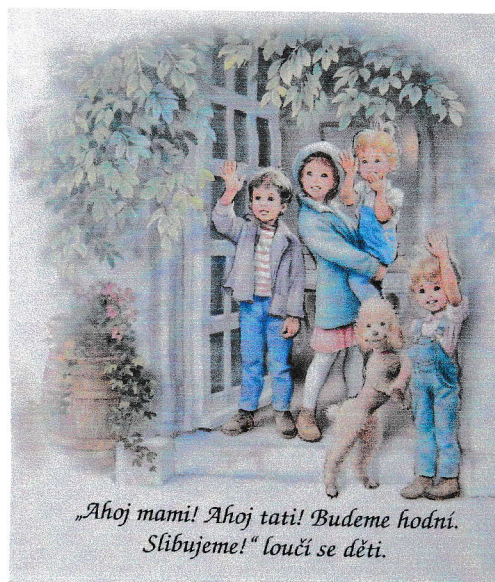
4.3. Dětské leporelo a kýč

Nechvalně známí pojem kýč se stává v současné době často diskutovaným problémem v souvislosti s ilustrací dětské knihy. Není problémem pouze dětských leporel, ale dětské knihy obecně. Přesto si myslím, že dětské leporelo zasahuje ve větší míře z důvodů jeho dostupnosti cenové i prostorové. Mnoho odborníků na literární a umělecké pojetí dětské knihy se kýčem zaobírá již od počátku 90. let 20. století. Jaroslav Toman se k tomuto tématu vyjadřuje v časopise *Ladění* zabývajícím se teorií a kritikou dětské literatury: „V 90. letech byl u nás nejbezostyšněji komerčně zneužíván pohádkový žánr. Konvencionalizovaný literární útvar přitahuje bezpočet ambiciózních neumětelů parazitujících na jeho čtenářské popularitě a zdánlivě snadné napodobitelnosti. Pohádka se trivializuje, přizpůsobuje novodobým trendům masmediální kultury, podbízí se nízkému recepčnímu niveau dětských posluchačů. Umělecky ji devalvuji hlavně importované překlady disneyovské produkce a nesolidní diletantské úpravy a převyprávění klasických adaptací a moderních autorských výtvorů cizího i domácího původu ...“³⁰

K tomuto názoru bych dodala, že pokleslost tohoto druhu tvorby pro děti se týká literárního i výtvarného vyjádření. Všechna leporela od Walta Disneyho a mnoho dalších se různým způsobem snaží divákovi podbízet. S úsměvem a trochou studu si vzpomenu na doby, kdy k nám tato tvorba začala proudit, a já si stěžovala, že je škoda, že tyto knihy jsem neměla jako dítě možnost prohlížet. Tenkrát to bylo něco zcela jiného a nového, ale dnes po celé zástupu na chlup podobných publikací jen s jiným názvem, se na vše dívám jinak.

Pro představu uvedu několik příkladů této pokleslé tvorby. Walta Disneyho považuji za uzavřeného, neboť každý si velmi dobře jeho ilustrace pamatuje. Dalším typickým kýčem je leporelo **Martinka vychovatelka** (a další z této edice). Jeho idylické ilustrace s jemnými nasládlými barvami a usměvavými tvářemi dětí mi téměř derou slzy do očí.

³⁰ časopis *Ladění*, 2/2001, str.8

(M. Marlier: Martinka vychovatelka, Svojtka & Co., 2003)

Jiným příkladem, který bych více než kýč pojmenovala neumětelstvím, je leporelo Červená karkulka (Fortuna Print, 2003). Součástí edice je dále Bambi, Sněhurka, Popelka aj. Tyto ilustrace snad ani nevytvořil člověk, ale počítač, neboť působí neživým a vyumělkovaným dojmem. Podobně je na tom barevnost, některé barvy jsou vysloveně umělé a některé jako v mlžném závoji.

(Červená karkulka: Fortuna Print, 2003)

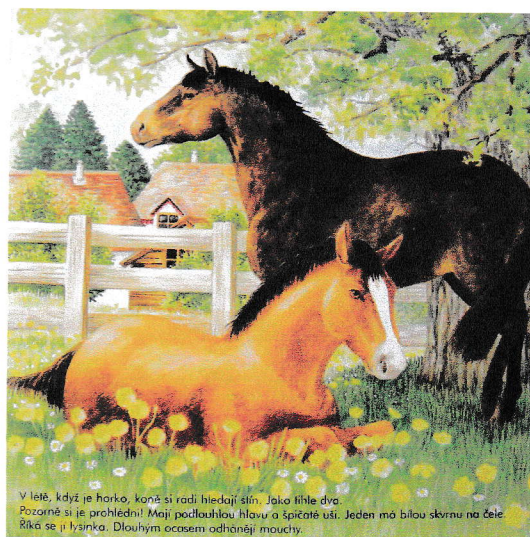
Obdobný neosobní výraz jako Červená karkulka má leporelo **Buldozer Bořivoj** (Svojtka&Co., 2004). Jedinou jeho výhodou je, že se jedná o prostorové

leporelo. Výtvarná stránka citelně pokulhává. Pro dětské oko je poměrně málo podnětné. Jediné, co se může dítě vidět, je komiksově pojatý buldozer. Zvláště nevkusná je barevnost s převládajícími odstíny růžové.

(Hector Ortiz: Buldozer Bořivoj, Svojtka & Co., 2004)

Jako poslední nezapomenu na leporela zaměřená na domácí zvířata. Zde jsem vybrala leporelo **Kdo má srst a kdo má peří?** (Svojtka&Co., 2003), které přesně vystihuje typiku všech ostatních leporel. Ilustrace jednotlivých zvířat jsou sice realistické, ale bez náznaku jakékoliv dynamiky. Celkové provedení je dokonalé a neosobní, každý tah jako kdyby měl předem přesně určené místo. Druhým problémem je barevnost, která si s kýčem hodně zahrává.

(Kdo má srst a kdo má peří?, Svojtka & Co., 2003)

V porovnání s českými ilustrátory je rozdíl propastný. Každý pravděpodobně uzná, že každý z našich ilustrátorů přináší dětskému divákovi něco nového, což se nedá říci o tom, co jsme právě viděli.

4.4. Zlatá stuha

Zlatá stuha je prestižní ocenění ilustrátorů dětské knihy, které od 90. let svým způsobem nahradilo nejrůznější ocenění, především Nejkrásnější kniha udílená nakladatelstvím Albatros, z let předlistopadových. Ilustrátoři si tohoto ocenění poměrně váží a někteří z nich jsou přímo jejich sběrateli. Zlatá stuha se však orientuje na běžné knihy pro děti a leporelo je stále okrajové. Nedá se ale říci, že by Zlatou stuhou byli obdarováni pouze ilustrátoři dětských knih, ale toto ocenění získávají také ilustrátoři leporel, i když ne za leporela.

Nyní schématicky uvedu některé z oních sběratelů Zlaté stuhu (abecedně):

- Lucie Dvořáková – 1995, 1996, 2004 Zlatá stuha
- Gabriel Filcík – 1992 Výroční Zlatá stuha
1999, 2002 Zlatá stuha
- Jiří Fixl – 2000 Výroční Zlatá stuha
- Eva Frantová – 1998, 2001 Zlatá stuha
- Eva Šedivá – 1995, 2000 Zlatá stuha
- Marie Tichá – 1997 Výroční Zlatá stuha
1999 Zlatá stuha
- Lenka Vybíralová – 1998 Zlatá stuha

4.5. Nakladatelství zaměřená na tvorbu pro děti

Po roce 1989 se nenavázalo na předchozí tradici, kdy se na tvorbu pro děti specializovaly maximálně tři nakladatelství, přičemž největší převahu měl Albatros, ale nastal jakýsi „boom“ v množství nakladatelství. Na počátku 90. let ještě změna nabyla natolik zřejmá a z poltů knihkupectví na čas zmizely leporela od nakladatelství Albatros. Největší nárůst nakladatelství tedy nastal až v druhé

polovině 90. let, kdy se to novými nakladatelstvími jen hemžilo. Podobný trend přetrvává až dodnes.

Celkově však lze sledovat jakousi dělící čáru mezi zaběhlými nakladatelstvími z minulého režimu, jakými jsou opět prosperující Albatros a Fragment, a nově vzniklými nakladatelstvími. Albatros a Fragment jsou nakladatelství, která vydávají dětské knihy a leporela vesměs od českých ilustrátorů. Stávají se jakousi zárukou kvality, kdy víme, že pokud si koupíme leporelo od těchto dvou nakladatelství, máme v roce leporelo na dobré úrovni. Jako příklad nových, ale spolehlivých nakladatelství nezapomínajících na naše autory je Axióma, Sid a NERO nebo Knižní klub.

Naopak mnoho nových nakladatelství se stává původcem kýčovité a úpadkové tvorby. Tato nakladatelství nabízí své knihy a leporela na objednávku prostřednictvím internetu, kde si ztěží můžeme příslušné leporelo prohlédnout a posoudit jeho kvalitu. Odstrašujícím nakladatelstvím je nakladatelství Egmont, které jako jedno z prvních na začátku 90. let začalo vydávat publikace Walta Disneyho. Na nakladatelství Egmont navazuje nakladatelství Svojtka & Co., které také vydává nepříliš kvalitní leporela. Jeho specialitou jsou „poučná“ leporela o zvířatech, předmětech a anglických slovíčkách s nekvalitním výtvarným doprovodem. Musím bohužel poznamenat, že právě nakladatelství Svojtka & Co. nabízí v knihkupectví poměrně velké množství leporel a knih pro děti. Pro tyto a jím podobná nakladatelství platí, že jejich leporela jsou u nás pouze tištěna, ale v žádném případě nevznikla u nás.

Jako další nakladatelství vydávající dětská leporela uvedu nakladatelství Alpress, Akcent, Grada, Ikar, Librex, Mladá léta, Rebo production a mnoho dalších.

5. Doslov

Na úplný závěr teoretické části diplomové práce bych ráda zrekapitulovala či shrnula fakta, ke kterým jsem dospěla. Skutečností je, že v porovnání s 80. lety minulého století pravděpodobně vychází mnohem více leporel co do počtu, ale nikoli kvalitou. V té době mělo každé leporelo od určitého ilustrátora nějaký vlastní osobitý ráz. V současné době si onu kvalitu uchovávají čeští ilustrátoři, kteří oproti leporelům ze zahraničí vyhrávají na celé čáře. Zarážející je však obrovské množství zahraničních úpadkových leporel, které nás přímo zavalují. Ještě zarážející je ale, že většina lidí si tato leporela pro své děti bez problému koupí a nad problémem dětská ilustrace a kýč se rozčiluje jen hrstka odborníků. To také dost průkazně naznačuje, jaký vkus má dnešní český národ.

6. Praktická část diplomové práce Hádej, hádej hádanku

Ilustrace hádanek:

Čáp

Bílou křídou klikyhák,
zobák, nohy – a je pták.
Čáry máry – teď kam s ním?
Postavím ho na komín.

Kohout

Skáče plamen po dvoře,
hned je všechno nahoře.
Na střechu vylétne,
chalupa nechytne.
Na plotě plápolá,
nový den přivolá.

Krtek

Zahradník – a nemá hrábě,
ryje, nikdy nesází,
sametový frak jak hrábě,
černý jako od sazí.

Ječmen

Stojí, stojí vousáč v poli,
sedláci ho kosí holí.

Muchomůrka

Drží panna paraplíčko,
schovává si pod ním líčko.
Nohu má obutou,
punčošku shrnutou.

Jehňátko

V louce chomáček,
nohatý obláček,
po mámě pláče,
hned zase skáče.

Kotě

Tříbarevné klubíčko,
dostalo chuť na mlíčko.

Kuřátka

V trávě zlatá sluníčka,
hledají si zrníčka.

Cibule

Holka pěkná, baculatá,
byla samá sukně zlatá.
Babka jí je všechny vzala,
potom nad ní zaplakala.

Kopretina

Nevěsta na sluníčku,
slzy má na krajíčku.

Slunečnice

Za plot se postavily,
koláče vystavily.

6.1. Verze 1 – tempera na čtvrtce

1.(KOHOUT, 32 x 50 cm)

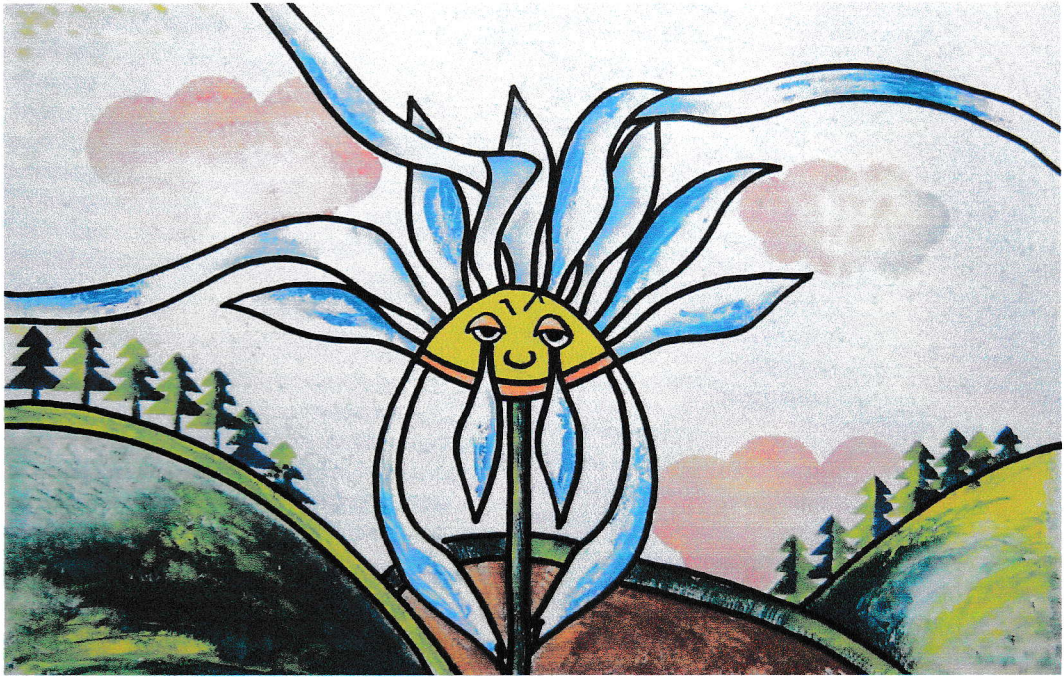
2.(SLUNEČNICE, 32 x 50 cm)

3.(KOTĚ, 32 x 50 cm)

4.(JEHNÁTKO, 32 x 50 cm)

5.(KOPRETINA, 32 x 50 cm)

6.(CIBULE, 32 x 50 cm)

7.(KRTEK, 32 x 50 cm)

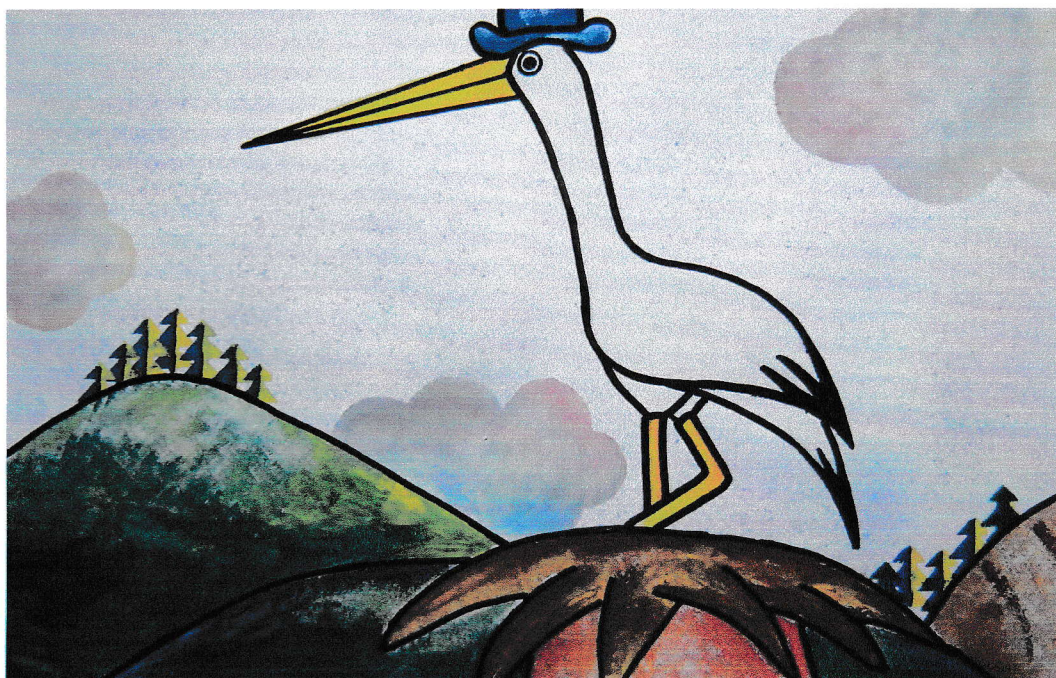
8.(MUCHOMŮRKA, 32 x 50 cm)

9.(KUŘÁTKA, 32 x 50 cm)

10.(JEČMEN, 32 x 50 cm)

11.(ČÁP, 32 x 50 cm)

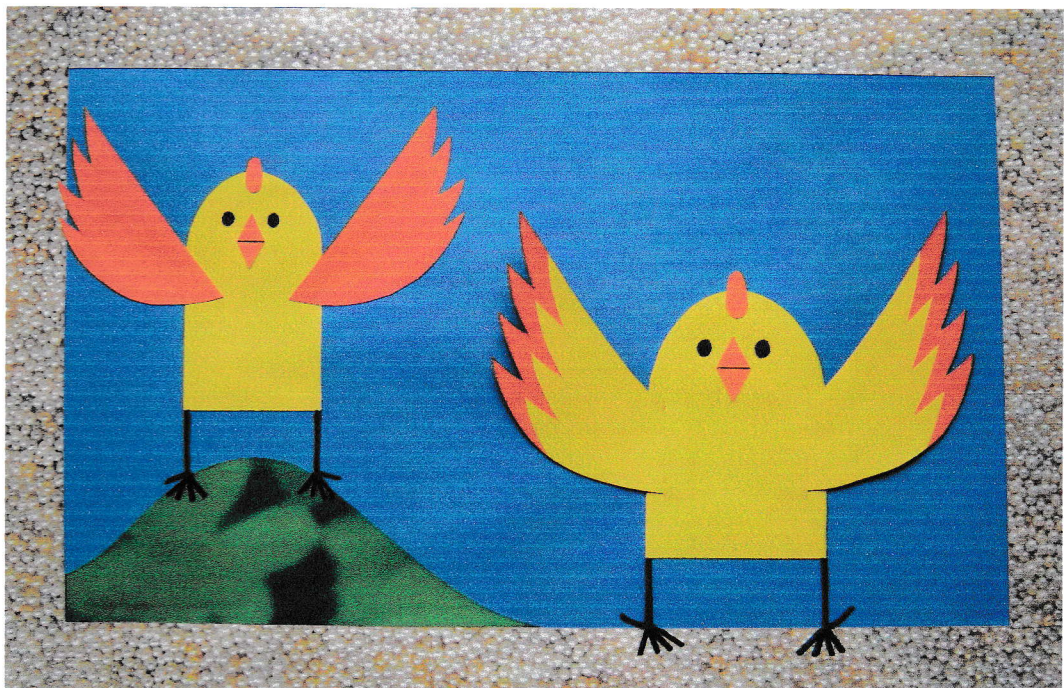
6.2. Verze 2 - koláž

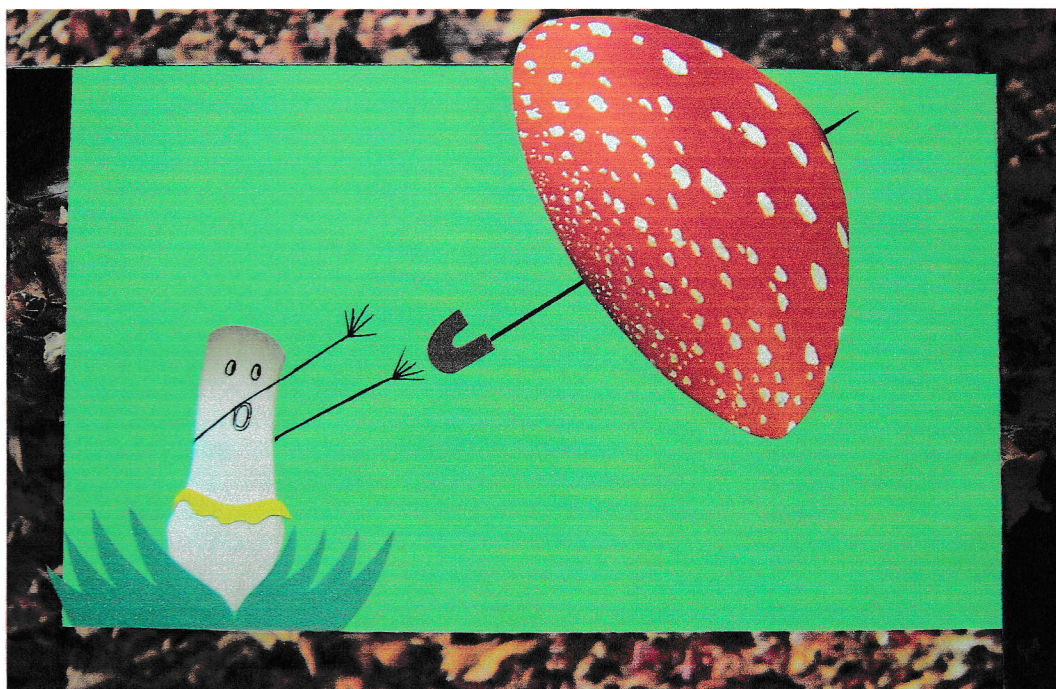
1.(KOHOUT, 16 x 25 cm)

2.(KOPRETINA, 16 x 25 cm)

3.(KUŘÁTKA, 16 x 25 cm)

4.(MUCHOMŮRKA, 16 x 25 cm)

5.(ČÁP, 16 x 25 cm)

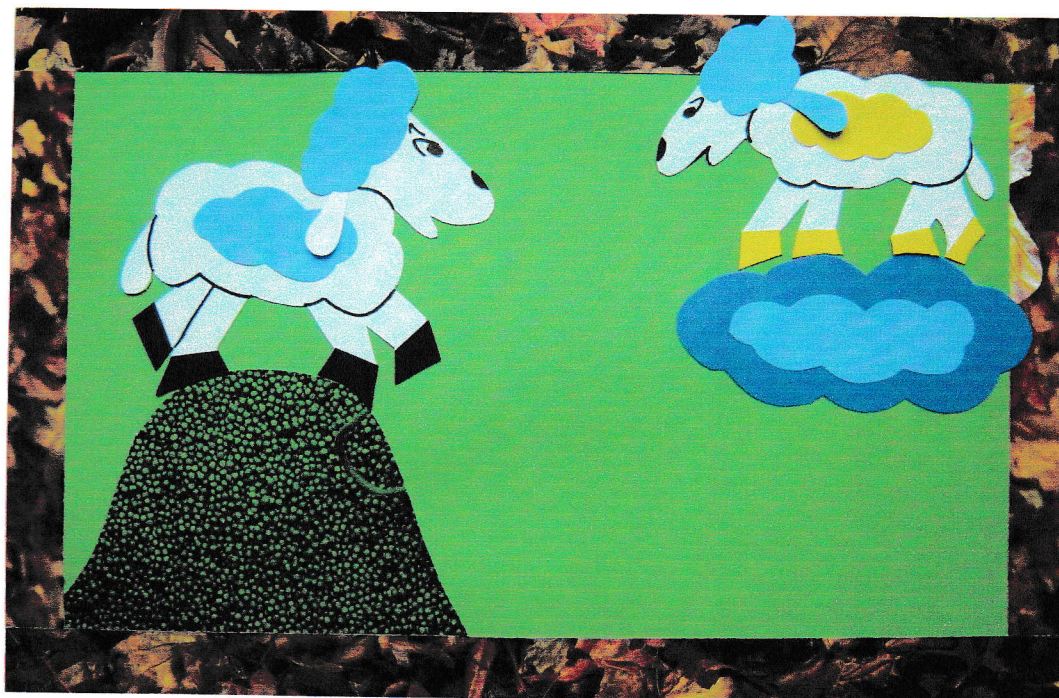
6.(SLUNEČNICE, 16 x 25 cm)

7.(KRTEK, 16 x 25 cm)

8.(JEČMEN, 16 x 25 cm)

9.(JEHŇÁTKO, 16 x 25 cm)

10.(CIBULE, 16 x 25 cm)

11.(KOTĚ, 16 x 25 cm)

Použitá literatura

Galerie výtvarného umění v Havlíčkově Brodě: Současná česká ilustrační tvorba, 7. ročník, tiskárny Havlíčkův Brod, 1999

Galerie výtvarného umění v Havlíčkově Brodě: Současná česká ilustrační tvorba, 13. ročník, tiskárny Havlíčkův Brod, 2005

Holešovský F.: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989

Klimeš L.: Slovník cizích slov, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 2002

Stehlíková B.: Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1984

Leporela:

Almer P.: Šípková Růženka, 1992

Červená karkulka, Fortuna Print, Praha 2003

Burian Z.: Pravěká ZOO, Albatros, Praha 2003

Dvořáková L.: Šnečku, šnečku, vystrč růžky..., Fragment, Havlíčkův Brod 2002

Filcík G.: Šel zajíček brázdou, Panorama, Praha 1984

Co umějí stroje, Panorama, Praha 1985

Franta K.: Desatero pohádek, Panorama, Praha 1985

Hejná O.: Háčkovaný pes, Albatros, Praha 1981

Ztratila se princezna, Albatros, Praha 1986

Kalousek J.: Nastupovat, jedeme!, Albatros, Praha 1975

Potkal klauna, potkal klaun, Panorama, Praha 1984

Kdo má srst a kdo má peří?, Svojtka&Co., Praha 2003

Ladová A.: ABCD, Albatros, Praha 1983

Lockerová J.: U vody, Fragment, Havlíčkův Brod 1993

Marlier M.: Martinka vychovatelkou, Svojtka&Co., Praha 2003

Miler Z.: Moje štěně, Panorama, Praha 1983

Kuřátko a obilí, Albatros, Praha 1986

Ortiz H.: Buldozer Bořivoj, Svojtka&Co., Praha 2004

Plicková E.: Deset trpaslíků, barvy a čísla, Axióma, Praha 2004

- První kroky – Zvířata, Librex, Ostava 2004
- Šivko P.: Proč a proč a proč, Panorama, Praha 1984
- Šalamoun J.: Jak Fík vyrostl, Albatros, Praha 2003
- Šedivá E.: Zvířátka se baví, Albatros, Praha 1992
- Tichá M.: Když jsem husy pásala, Fragment, Havlíčkův Brod 2002
- Kolik je v Praze koček, Fragment, Havlíčkův Brod 2003
- Walt Disney: Baby Diasy, Egmont, Praha 1991
- Zmatlíková H.: Vařila myšička kašičku, Albatros, Praha 1981
- O jabloňce, Albatros, Praha 1985